

ZÂHİRÎ ÂLİMLERİN SAHÂBE ALGISI

Hüsamettin kaya

Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hadis Anabilim Dalı
husamettinkaya@artuklu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6033-9917>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 09 Şubat 2024 **Accepted / Kabul Tarihi:** 7 Nisan 2024

DOI: 10.26791/sarkiat.1434357

Zâhirî Âlimlerin Sahâbe Algısı

Öz

Hadislerinin doğru anlaşılması ve sonraki nesle aktarılmasında sahâbenin katkısı tartışılmaz. Bu nedenle de İslâm düşünce geleneğinde kendilerine dini bir karizma atfedilmiştir. Buna karşın sahâbe kimliğinin tespiti, sahâbe adaleti ve sahâbe sözünün hukuki değeri başta olmak üzere sahâbenin öznesi olduğu meseleler Müslüman âlimler tarafından tartışılmıştır. Tartışmalarda taraf olan kimselerin yaklaşımları ve temel argümanlarını tespiti önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada ehl-i hadis geleneği içerisinde addedilen Zâhirî mezhebi âlimlerin bahsi geçen konulara yaklaşımları irdelenecektir. Araştırmamızda Zâhirîlerin sahâbe algısını belirlemek ve onların sahâbeye yaklaşımlarında homojen bir yapıda olup olmadıklarının tespiti hedeflenmiştir. Ayrıca çalışmada Zâhirî âlimlerinin sahâbe algısının hangi oranda muhaddislerin anlayışıyla örtüştüğünün belirlenmesi de amaçlanmıştır. Bu bağlamda sahâbenin öznesi olduğu her mevzuda genel kabul görülen yaklaşımlara yer verildikten sonra Zâhirî âlimlerin anlayışları irdelenmiştir. Daha sonra Zâhirî âlimlerin yaklaşımları cumhurun anlayışıyla mukayese edilmiştir. Zâhirî âlimleri sahâbe tanımı, sahâbenin kendi rivayetine muhalif hareket etmesi ve sahâbenin adaleti meselesinde müttefik oldukları gibi muhaddislerin cumhuruyla da hem fikir oldukları sonucuna varılmıştır. Sahâbe sözünün hukuki değeri ve Hz. Peygamber'e nispeti açık olmayan rivayetlerin hücciyeti meselesinde ise Dâvûd ez-Zâhirî ve İbn Hazm'ın hem diğer Zâhirîlerden hem de muhaddislerin cumhurundan farklı bir yaklaşım gösterdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sahâbe, Zâhirî Mezhebi, Mevkuf, Hücciyet.

The Companion Perception of Zâhirî Scholars

Abstract

The contribution of the companions to the correct understanding of the hadiths and their transmission to the next generation is indisputable. For this reason, in the tradition of Islamic thought, a religious charisma was attributed to the companions. However, Muslim scholars discussed the issues that the companions were the subject of, especially the identification of the companions, justice of the companions and the legal value of the word of the companions. In discussions, it is important to determine the approaches and main arguments of the parties. Therefore, in this study, the approaches of Zâhirî scholars, who are considered within the tradition of Ahl al-Hadith, to the mentioned issues will be examined. In this research, it is aimed to determine the Zâhirî' perception of the companions and to determine whether they have a homogeneous structure in their approach to the companions. In this context, after giving the generally accepted approaches on every issue that the companions are the subject of, the understandings of the Zâhirî scholars were examined. Then, the approaches of Zâhirî scholars were compared with the understanding of the majority. It has been concluded that the Zâhirî scholars are allies on the definition of the companions, their acting against their own narrations, and the issue of the companions' justice, as well as agreeing with the majority of the hadith scholars.

Keywords: Hadith, Companion, Zâhirî Sect, Mevkuf, Proof.

GİRİŞ

H. Peygamber'i bizatihi gören ve eğitiminden geçen sahâbe nesli İslâm kültürünün en önemli parçalarından¹ biri oldukları gibi İslami ilimlerin tamamı için de kilit rol oynamaktadır. Nitekim ilk cemaatler, bir dinin tarihinde ilk halkayı meydana getirdikleri gibi kendilerini takip edenlerle beraber henüz yaygınlık kazanmaya başlayan dinlerin yerleşik bir hal almasında köprü görevi görmektedirler.² Bu cihetle dinî nasların sonraki nesle ulaştırılmasında sahâbenin köprü vazifesi gördüğünü söylemek mümkündür.

İslâm düşünce geleneğinde sahâbe nesline dini bir konum ve özel bir karizma nispet edilmiştir. Bu durum onların H. Peygamber'i görmeleri, onun eğitiminde geçmeleri, dinî ve fikrî yaşantısına şahit olmalarının yanı sıra vahyin ilk muhatapları olmaları, ilk tebliğ döneminde zorluk çekmeleri, H. Peygamber'in vefatından sonra İslâm'ın bayraktarlığını yapmaları ve İslâm'ı uzak diyarlara ulaştırmalarından kaynaklanmaktadır.³

İslâm tarihinde sahâbeye ilişkin dinî bakış açısı H. Peygamber'in vefatından sonra meydana gelen dinî, siyasî ve kültürel gelişmelerin bir neticesi olarak şekillenmiştir.⁴ Zira henüz H. I. asırda meydana gelen iç karışıklıklar, İslâm düşünce geleneğinde farklı ekollerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Tarihi süreç içerisinde teşekkülünü tamamlayan gerek itikadî gerek fikhî ekoller dine ilişkin birçok konuda farklı yönelimlere sahip olmuşlardır. Bu konulardan bir tanesi de çalışmamızın konusunu oluşturan sahâbe algısıdır. Başta sahâbe kavramının içeriği olmak üzere kimlerin sahâbî sayılıp kimlerin sayılmayacağı, sahâbenin adil sayılıp sayılmayacağı ve sahâbe re'yinin dinde hüccet olup olmayacağı gibi birçok mevzuda ekoller arasında ittifak sağlanamamıştır. Örneğin zikredilen konularda muhadisler ve usûlcüler farklı düşündükleri gibi bunların her biri de kendi içerisinde farklı yaklaşımlara sahip ekolleri barındırmıştır. Bu cihetle söz konusu yaklaşımları incelemek ve temel farklılıklarını tespit etmek önem arz etmektedir.

İslâm düşünce geleneğinde sahâbe algısı ile ilgili müstakil ve gayr-i müstakil birçok çalışmanın yapıldığı tespit edilmiştir. Fakat ehl-i hadisin içerisinde konumlandırılan Zâhirî âlimlerin sahâbe algısının tetkikinin ise ihmal edildiği görülmüştür. Bu nedenle çalışmamız Zâhirî âlimlerin sahâbe anlayışının tespitine hasredilmiştir. Zâhirîlerin sahâbe algısına geçmeden önce kısaca Zâhirî mezhebinden söz etmek yerinde olacaktır.

Kökenleri itibari ile H. Peygamber dönemine kadar geriye giden zâhirî/şekilci anlayış, sahâbe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn döneminde de kendini göstermiştir.⁵ H. III. asırda Dâvûd b. Ali el-İsfahânî (ö. 270/884) tarafından "fikhî kaynaklar sadece naslardır, şeriatla hiçbir hüküm re'y ile izah edilemez, dinde kıyas, istihsan veya masalih-i mürsele gibi re'ye dayanan hiçbir şey delil olarak kullanılamaz" gibi belli usuller çerçevesinde ekolleştirilen bu anlayış, tarih sahnesinde farklı isimlerle anılmıştır. Zira benimsediği ilkelerden hareketle Zâhirîyye;⁶ kurucu imamı Dâvûd b. Ali'nin isminden hareketle Dâvûdiyye denilmiştir.⁷

Zâhirîyye mezhebi H. IV. asırda Bağdat bölgesinde yaygınlık cihetiyle Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî mezhebinden sonra dördüncü sırada yer almıştır.⁸ Ehl-i hadis ve Hanbelî çizgisinin birleşmesinden sonra Hanbelî mezhebi ile örtüşen birçok anlayışa sahip olmaları gibi nedenlerden ötürü Zâhirî mezhebi yaygınlık açısından yerini Hanbelî mezhebine bırakmıştır.⁹ H. III. ve IV. asırlarda Bağdat bölgesinde adından söz ettiren Zâhirî mezhebi, başta kurucusu Dâvûd b. Ali olmak üzere Muhammed b. Dâvûd ez-Zâhirî (ö. 297/910),¹⁰ İbn Ebî Âsım (ö. 287/900),¹¹ İbnü'l-Muğallis

1 H. Musa Bağcı, *Hadis Tarihi ve Metodolojisi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 83.

2 Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, çev. Turgut Kalpsüz (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1964), 51-52; Mehmet Zeki İşcan, "Dinî Bir Otorite Olarak Sahâbe Algısı", *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe -Sahâbe Kimliği ve Algısı-* (Sakarya: Ensar Yayınları, 2013), 205.

3 İşcan, "Dinî Bir Otorite Olarak Sahâbe Algısı", 205.

4 İşcan, "Dinî Bir Otorite Olarak Sahâbe Algısı", 206.

5 Geniş bilgi için bk. Bünyamin Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 147-191; Arif Ulu, *Tâbiînün Sünnet Anlayışı* (İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 224-229.

6 Abdulkerim b. Muhammed es-Sem'ânî, *el-Ensâb* (Beyrut: Dârü'l-Cenân, 1988), 4/99-100.

7 es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, 2/448-449.

8 Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed Makdisî, *Ahsenü't-tekasim fi ma'rifeti'l-ekalim* (Leiden : E.J. Brill, 1967), 36; 39; 323; Adam Mez, *Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti: İslam Rönesansı*, çev. Salih Şaban (İstanbul: İnsan, 2000), 252.

9 Makdisî, *Ahsenü't-tekasim fi ma'rifeti'l-ekalim*, 36; 39; 323; Mez, *Onuncu yüzyılda İslam medeniyeti*, 252.

10 Bk. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvut (Müessesetü'r-Risâle, 1405), 13/107-117.

11 Bk. Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Kitabu Tezkiretü'l-huffaz* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Ârabî, 1956), 2/158; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *el-İ'ber fi habere men geber* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y), 1/143; Ebü'l-Kâsım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetullah İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk* (Dımaşk: Matbuatü'l-Mecmai'l-İlmiyyi'l-Arabî, 1951), 5/106; Ahmed b. Abdullah b. İshak İsfahânî Ebû Nuay , *Kitâbu Tarihi İsbahân* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 1/383.

(ö. 324/936),¹² İbn Hazm (ö. 456/1064),¹³ Muhammed b. Fütûh el-Humeydî (ö. 488/1095),¹⁴ İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1113)¹⁵ ve İbn Dihye el-Kelbî (ö. 633/1235) gibi birçok âlim tarafından temsil edilmiştir. H. V. asırdan itibaren Bağdat'ta yaygınlığını kaybeden Zâhirî mezhebi, birçok sıkıntıyla karşılaşsa da İslâm topraklarının en batısı olan Endülüs'te İbn Hazm ile birlikte yeniden filizlenmeye başlamıştır. Endülüs'te azınlık halinde bulunan bu ekol, Mu-vahhidler döneminde devletin resmi mezhebi olarak kabul edilmiştir.¹⁶

Zâhirî mezhebi H. V. asırdan sonra Bağdat bölgesinde sadece yaygınlığını kaybetmekle kalmamış, benimsediği ilkelerden dolayı tenkit de edilmiştir.¹⁷ Nitekim Zâhirîler kıyas, te'vil, taklit ve mecaz gibi ilkeleri reddederken icmâ ve içtihadı ise farklı bir bakış açısı getirmişlerdir. Dolayısıyla Zâhirîler, bu süreçte bid'at ehli sayılan birçok fırka ile ilişkilendirilerek değersizleştirilmeye çalışılmıştır. Aynı şekilde Zâhirîler, kökenleri itibari ile Hanefî, Şâfiî ve Han-belî gibi ekollerle de ilişkilendirilmiş ve onların aslında kendilerine özgü bir temellerinin olmadıkları gösterilmeye de çalışılmıştır.

1. Sahâbe Kavramı

Zâhirî âlimlerin sahâbe tanımına geçmeden önce, başta muhaddisler olmak üzere cumhurun sahâbeyi nasıl tanımladıklarını anlamak önemlidir. "S-h-b" fiil kökünden türetilen sahâbî sözcüğü lügatte «bir kimse ile beraber bulunmak, arkadaşlık etmek gibi»¹⁸ manalara gelmektedir. Terim olarak ise sahâbî sözcüğü «Hz. Peygamber'i, mümin olarak görmüş ve bu hal üzere vefat etmiş kimse»¹⁹ anlamında kullanılmıştır. Bu tanım muhaddisler arasında genel olarak kabul görmüşse de, üzerinde tam bir ittifak sağlanan bir tanım olmadığı vurgulanmalıdır. İslâm tarihi boyunca bu kavrama dair farklı tanımlar yapılmıştır.²⁰

Örneğin, Buhârî (ö. 256/870), sahâbî kavramını "Hz. Peygamber'le arkadaşlık eden ve onu gören her Müslüman" için kullanmaktadır.²¹ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ise "bir sene, bir ay, bir gün veya bir an dahi olsa Hz. Peygamber'le arkadaşlık eden ve mümin olarak vefat eden kimseler" için bu terimi kullanmaktadır.²² İbn Salâh (ö. 643/1245) söz konusu kavramı rivayet ekseninde genişleterek "Hz. Peygamber'i gören ve ondan bir hadis veya bir kelime dahi nakleden kimselere" teşmil etmekte ve bu tanımı es-Sem'anî'ye (ö. 618/1221) nispet etmektedir.²³

Usûlcüler ise muhaddislerin aksine sahâbî kavramını lügatten ziyade örfî bağlamda tanımlamaya çalışmışlardır.²⁴ Ebû Bekir el-Bâkılânî (ö. 403/1013), sahâbî kavramının sözlükten hareketle az olsun veya çok olsun bir kişi ile arkadaşlık yapmak anlamında kullanıldığı konusunda ihtilafın olmadığını ifade etmekle beraber, bu kavramın bir de örfî kullanım boyutunun olduğunu belirtmektedir. Ona göre Hz. Peygamber'le birkaç adım yürütmek, onu bir an görmek veya ondan birkaç kelime işitmek sahâbî olmak için yeterli değildir. Bâkılânî, örfen sahâbî kavramını "Hz. Peygamber'le uzun süre sohbeti olan ve sürekli onunla mulâkî olan kimse" için kullanılmasını gerekli görmektedir.²⁵

12 Bk. Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 9/385; Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dârü'r-Raidî'l-Arabî, 1970), 117.

13 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 18/199.

14 Bk. Ebü'l-Kâsım Halef b. Abdülmelik b. Mes'ud İbn Beşkûvâl, *Kitabü's-sıla fi tarihi e'immeti'l-Endelüs* (Kahire: Dârü'l-Kitabi'l-Mısri, 1989), 1/181; Ebü'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *vefeyatü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân* (Beyrut: Dâru Sadır, 1978), 4/282.

15 Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 19/361-371.

16 Geniş bilgi için bk. Hüsametîn Kaya, *Zâhirî Mezhebinde Hadis ve Sünnet Anlayışı* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 61-71.

17 Geniş bilgi için bk. Kaya, *Zâhirî Mezhebinde Hadis ve Sünnet Anlayışı*, 61-71.

18 Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sadır, ts.), 1/519.

19 Ebû Amr Osman b. Abdîrrahman eş-Şehrezurî İbnü's-Salâh, *Ulümü'l-hadis*, thk. Nureddin İtr (Dımaşk: Dârü'l-Fiker, 1986), 293.

20 Farklı tanımlamalar için bk. İbnü's-Salâh, *Ulümü'l-hadis*, 291-301.

21 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim el-Cu'fi Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, thk. Said Abdurrahman Musa el-Kazekî (Beyrut: Mektebetü'l-İslamî, 1405), 2/5.

22 Ebü'l-Hattab Mahfuz b. Ahmed b. el-Hasen el-Kelvezânî, *el-Temhîd fi usûli'l-fikh* (Mekke, 1985), 3/172; Ramazan Özmen, *Hanbelî Usûl-cülerin Hadis Metodolojisi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 266.

23 İbnü's-Salâh, *Ulümü'l-hadis*, 293.

24 Sâid b. Museyyeb'in sahâbe tanımı için bk. İbnü's-Salâh, *Ulümü'l-hadis*, 293-294."publisher": "Dârü'l-Fiker", "publisher-place": "Dımaşk", "title": "Ulümü'l-hadis", "author": [{"family": "İbnü's-Salâh", "given": "Ebû Amr Osman b. Abdîrrahman", "dropping-particle": "eş-Şehrezurî"}], "collection-editor": [{"literal": "Nureddin İtr"}], "issued": [{"date-parts": [{"1986"}]}], "locator": "293-294", "label": "page"}, "schema": "https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}]

25 Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi ilmi'r-rivâye* (Dımaşk: Muessesetü'r-risâle en-nâşirîn, 2013), 63-64.

Bâkîllânî gibi Ebû'l-Hüseyn el-Basrî (ö. 436/1044),²⁶ Mâzerî (ö. 536/1141)²⁷ ve Gazâlî (ö. 505/1111)²⁸ de sahâbî kavramının örfî anlamını esas alarak sadece Hz. Peygamber'le uzun süre arkadaşlık eden kişilere sahâbî ismini teşmil etmişlerdir. Gerek muhaddislerin gerek usûlcülerin sahâbe tanımları göz önüne alındıktan sonra, Zâhirî âlimlerin bu konudaki yaklaşımlarının anlaşılması daha mümkün hale gelir.

Erken dönem Zâhirî âlimlerin sahâbî kavramına yaklaşımlarını incelediğimizde, bu kavramı bireysel şahısları tanımlamanın yanı sıra, ifade ettiği neslin faziletine ve önemine vurgu yapmak amacıyla sıkça kullandıklarını görmekteyiz. Ancak, bu âlimlerin kullanımları, sahâbî kavramını kimlere teşmil ettikleri konusunda net bir çerçeve çizmeye olanak tanımamaktadır. Diğer yandan, Hicrî V. asırda, İbn Hazm'ın sahâbî kavramını ele alışı ve bu bağlamda kimler için kullanılabileceği hakkındaki açıklamaları, Zâhirî mezhebinin görüşü hakkında daha fazla bilgi sağlamaktadır.

İbn Hazm, sahâbî kavramına birçok yerde temas ederek meseleyi detaylı bir şekilde ele almaktadır. Ona göre, Hz. Peygamber döneminde yaşamış ve onu bir Müslüman olarak bir saat dahi görmüş, meclisinde bulunmuş veya bir kelime olsa ondan ilim almış kişiler sahâbîdir. Ayrıca, sahâbî sayılma konusunda cinsiyet, yaş, sosyal statü farkı gözetmemekte ve bu kapsamda yer alan tüm bireylerden gelen rivayetleri kabul etmektedir.

Örneğin, Hz. Peygamber vefat ettiğinde henüz on yaşında veya daha küçük olan Nu'man b. Beşir, Abdullah b. Zübeyr, Hz. Ali'nin iki oğlu Hasan ve Hüseyin, Mahmud b. Rebi' gibi şahsiyetleri sahâbî olarak kabul etmesi, İbn Hazm'ın bu konudaki görüşlerini desteklemektedir. Ayrıca, Hz. Peygamber'le mulâkî olup Müslüman olduktan sonra irtidâd eden ve daha sonra tekrar İslam'a dönen isimlerden Eş'as b. Kays ve Amr b. Ma'dikeribe gibi kişileri de sahâbî olarak nitelendirmektedir.²⁹

İbn Hazm, sahâbî tanımını açıklarken, bu kategoriye dâhil edilmeyecek kişileri de belirtmiştir. Ona göre, Ebû Cehil gibi, Hz. Peygamber'e yetişen, onunla konuşan, meclisinde bulunan, hatta sema' edip de iman etmeyen kişiler sahâbî olarak kabul edilmemelidir.³⁰ Ayrıca, Hz. Peygamber döneminde yaşamış olup iman etmiş olmalarına rağmen onunla birebir mulâkî olmayan kişileri de sahâbî olarak değerlendirmemektedir.³¹

İbn Hazm'a göre, sahâbîler gibi fazilet, ilim ve iyilik sahibi olmalarına rağmen Ebû Osman en-Nehdî, Ebû Recâ el-Utâridî, Şureyh b. Haris el-Kâdî, Âlkame, Esved, Mesruk, Kays b. Ebî Hazım, er-Rehil el-Cuhfî, en-Nebâta el-Cuhfî, Amr b. Meymun, Selman b. Rebî'a el-Bâhilî, Zeyd b. Suhan, Ebû Merhem el-Hanefî, Ka'b b. Sûr, Amr b. Yesribî gibi birçok kişiyi sahâbî değil, tâbiîn olarak sınıflandırmaktadır.³²

İbn Hazm, Hz. Peygamber döneminde yaşayan, onu gören ve Müslüman olduğu sabit olmasına rağmen münafık olduğu bilinen, bu nifaktan dolayı tövbe etmeyen veya Hît gibi muhannes³³ oldukları için Hz. Peygamber tarafından sürgün edilenleri de sahâbî olarak kabul etmemektedir.³⁴ İslâm tarihinde iman etmiş olmalarına rağmen çeşitli sebeplerle sahâbî sıfatını taşımayan bireylerin bu kapsamda değerlendirilmemesi, İbn Hazm'ın sahâbî tanımında özel kriterler geliştirdiği söylenebilir.

İbn Hazm'ın ifadelerinden yola çıkarak onun nezdinde sahâbe teriminin, Hz. Peygamber döneminde yaşayan ve onu gören Müslümanlar için kullanıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca, İbn Hazm'ın sahâbe kavramını tanımlarken lugavî anlam dairesinden çıkmadığı da gözlemlenmektedir. Onun bu yaklaşımı ehl-i hadisin sahabe algısıyla büyük oranda örtüştüğü söylenebilir. O, sahâbenin fazilet sahibi, adil ve Allah'ın kendilerinden razı olduğu kullar olduğunu ifade eder. İbn Hazm, sahâbîlerin mükâfatlarına ulaşamayacağı için, sahâbîleri sevmeyi ve onlara karşı saygılı olmayı farz olarak kabul eder.³⁵

26 Muhammed b. Ali Ebû'l-Hüseyn el-Basrî, *el-Mu'temed fi usûli'l-fıkh* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 2/666-667; Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, 4.

27 Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer Mâzerî, *el-Mu'lim bi fevâid-i Muslim*, thk. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslamiyye, 1992), 1/23-104.

28 Ebû Hâmid Hüccetü'l-İslâm Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *el-Mustasfa min ilmi'l-usul*, thk. Süleyman El-Eşkâr (Beyrut: Dârü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 2012), 1/165; Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, 5.

29 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 5/701-702; Fevzi, *Menhecu İbn Hazm ez-Zâhiri fi'l-ihcâc bi's-sünne*, 1/ 1-2/287-302.

30 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 2/240; Fevzi, *Menhecu İbn Hazm ez-Zâhiri fi'l-ihcâc bi's-sünne*, 1/ 1-2/287-302; Başaran, *İbn Hazm ve Hadisteki Metodu*, 157.

31 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 2/240; Fevzi, *Menhecu İbn Hazm ez-Zâhiri fi'l-ihcâc bi's-sünne*, 1/ 1-2/287-302; Başaran, *İbn Hazm ve Hadisteki Metodu*, 157.

32 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 5/701-702; Fevzi, *Menhecu İbn Hazm ez-Zâhiri fi'l-ihcâc bi's-sünne*, 1/ 1-2/287-302.

33 Muhannes kavramı ve Hz. Peygamber döneminde yaşayan muhannes kişiler için bk. Everett K. Rowson, "İlk Dönem Medîne'de Efemine-ler", çev. Ahmet Hakkı Turabî, Erhan Özden, *Rast Müzikoloji Dergisi*, 3/1 (2015), 1-31

34 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 5/701-702; Fevzi, *Menhecu İbn Hazm ez-Zâhiri fi'l-ihcâc bi's-sünne*, 1/ 1-2/287-302.

35 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 5/701-702; Fevzi, *Menhecu İbn Hazm ez-Zâhiri fi'l-ihcâc bi's-sünne*, 1/ 1-2/287-302.

İbn Hazm, konuyla ilgili bazı tartışmalı hususlara da değinmiş ve bir grup insanın, Hz. Peygamber’i bir defa gören kişi için sahâbî demenin hata olduğunu söylediklerini aktarmıştır. Bu kişilere göre, bir kişiye sahâbî demek için görmenin birkaç defa olması gerekmektedir. İbn Hazm, bu görüşün hatalı olduğunu ifade etmiş ve “birkaç defa” tabiri ile ne kast ettiklerinin sorulması gerektiğini eklemiştir. Ona göre, belirli bir sayı zikretmeleri tahkümü olur. Ancak sayı zikretmezlerse, bu durumda bilmedikleri bir konuda konuşmuş olacaktırlar ki bu da iddianın hatalı olduğunu gösterecektir.³⁶

İbn Hazm, ilgili iddiada geçen hususu “sohbet” sözcüğünün lugavî anlamıyla da açıklamaktadır. Sohbet, bir kişinin başka bir kişiyle herhangi bir durumda bir araya gelmesidir. Bu nedenle, Hz. Peygamber’i gören ve peygamberlik sürecinde onun nübüvvetine karşı çıkmayan, onunla mücadele etmeyen kişiler için sahâbî isminin kullanılması vacip olmalıdır. Örneğin, Hz. Peygamber ile Tebük Gazvesi’nde, Huneyn Gazvesi’nde Havazin kabilesi karşısında ordusunda bulunan on iki bin savaştının tamamı ve farklı bölgelerden gelen Arap kabileleri için sahâbe isminin kullanılması gerekmektedir.³⁷

Ayrıca, Hz. Peygamber’den Kur’an ve İslâm şeriatını alıp Müslüman olan cinlerin de sahâbeden sayılması gerektiğini belirtmiştir.³⁸ Dolayısıyla, insanlardan veya cinlerden olmalarına bakılmaksızın, zikredilen tüm bu bireylerin Hz. Peygamber ile mulâkî oldukları için sahâbe kategorisine dâhil olduklarını ifade etmiştir. İbn Hazm, sahâbî olabilmek için Hz. Peygamber ile birkaç kez görüşmeyi şart koşanların iddialarını çürütmekle kalmayıp aynı zamanda sahâbe sayısı ile ilgili bazı bilgiler de vermiştir.³⁹

İbnü’l-Kayserânî, sahâbî kavramının sınırlarını belirlemeye çalışırken en son vefat eden sahâbîlerin isimlerini zikretmiştir. Mekke’de en son vefat eden sahâbînin Ebû’t-Tufeyl Âmir b. Vâsile (ö. 100/718-19), Medine’de Sehl b. Sûr ve Şam’da ise Abdullah b. Busr olduğunu belirtmiştir.⁴⁰ İbnü’l-Kayserânî, Reten el-Hindî’nin⁴¹ hadisleriyle ilgili değerlendirmede bulunurken de sahâbe kavramının sınırlarına dair karışıklıkları önlemek için Hz. Peygamber ile mulâkî olanlar arasından en son vefat eden kişinin Ebû’t-Tufeyl olduğunu ifade etmiştir.⁴²

İbnü’l-Kayserânî’nin ifadesi, aslında birden fazla yargı içermektedir. Ona göre, küçük yaşta olmak, sahâbî ismini almada herhangi bir engel teşkil etmezken, Hz. Peygamber’i bir defa dahi gören Müslümanlar için de bu terim kullanılmaktadır. İbnü’l-Kayserânî’nin ifadesinden çıkarılabilecek diğer bir sonuç ise sahâbe döneminin ne zaman sona erdiği ile ilgili bilgiler içermesidir. Ona göre, en son vefat eden sahâbî Ebû’t-Tufeyl’dir ve bu görüş makbul olanıdır.⁴³

Bu bilgiler ışığında Zâhirî âlimlerin sahâbî kavramını, sözlük anlamıyla, Hz. Peygamber’e iman etmiş halde mulâkî olan kişiler için kullandıkları söylenebilir. Ayrıca, Ebû’t-Tufeyl’in çok küçük yaşlarda Hz. Peygamber ile mulâkî olduğu göz önüne alındığında, Zâhirî âlimlerin sahâbî olmak için belli bir yaş sınırı koymadıkları da söylenebilir.

2. Sahâbenin Adaleti Meselesi

Fitnelere karışmış veya karışmamış sahâbîlerin tamamı Ehl-i sünnet ve’l-cemâat âlimleri tarafından adil kabul edilmiştir.⁴⁴ Bu noktada, Ehl-i sünnet ve’l-cemâat tabiri özellikle bilinçli bir şekilde kullanılmıştır. Çünkü Mü’tezile, Kaderiyye, Hâriciyye ve Şîa’ya mensup âlimler, birçok sahâbîyi farklı nedenlerden dolayı fasık olarak değerlendir-

36 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 5/702-703; Fevzi, *Menhecu İbn Hazm ez-Zâhiri fi’l-ihcâc bi’s-sünne*, 1/ 1-2/287-302.

37 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 5/702-703; Fevzi, *Menhecu İbn Hazm ez-Zâhiri fi’l-ihcâc bi’s-sünne*, 1/ 1-2/287-302.

38 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 5/702-703; Fevzi, *Menhecu İbn Hazm ez-Zâhiri fi’l-ihcâc bi’s-sünne*, 1/ 1-2/287-302.

39 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 5/702-703; Fevzi, *Menhecu İbn Hazm ez-Zâhiri fi’l-ihcâc bi’s-sünne*, 1/ 1-2/287-302.

40 Ebû’l-Fazl Muhammed b. Tahir İbnü’l-Kayserânî, *Mes’eletü’l-’ulüvv ve’n-nüzûl fi’l-hadis*, thk. Salahhaddin Makbul Ahmed (Kuveyt: Mektebetu İbn Teymiyye, t.y), 69.

41 Reten el-Hindî olarak biline bu kişinin asıl adı Reten b. Abdullah el-Hindî’dir. İsmine dair farklı yaklaşımlar bulunan bu şahıs gizemli bir şekilde altıncı asrın başlarında ortaya çıkarak sahâbî olduğunu iddia etmiştir. Hadis münekkidleri tarafından deccâl ve kezzâb olarak nitelenmiş ve H. 632 yılında vefat ettiği nakledilmiştir. Ondan birçok kişi rivayette bulunmuşlarsa da rivayetleri mevzu sayılmış ve reddedilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. İbn Hacer, *Lisânü’l-mizân*, 2/450-455; Nevzat Aşık “Reten b. Nasr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/21-22.

42 Ebû’l-Fazl Muhammed b. Tahir İbnü’l-Kayserânî, *Kitabu tezkiretü’l-mevzuat*, thk. Muhammed Emin Hancî (Mısır: Matbaatü’s-saade, 1323), 31.

43 İbnü’l-Kayserânî, *Kitabu Tezkiretü’l-mevzuat*, 31; İbnü’l-Kayserânî, *Mes’eletü’l-’ulüvv ve’n-nüzûl fi’l-hadis*, 69; İbn Hacer, *Lisânü’l-mizân*, 3/266; Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi’s-sahâbe* (Beyrut: Dârü’l-ceyl, 1412), 7/230.

44 Bağdâdî, *el-Kifâye fi’l-ilmî’r-rivâye*, 58; Mehmet Efendioğlu, *Hulefâ-i Râşidin Devri Sahâbe Anlayışı* (İstanbul: İfav Yayınları, 2019), 40-44.

dirmişlerdir.⁴⁵ Ancak Zâhirî âlimleri, Ehl-i sünnet ve cemâat içerisinde değerlendirildikleri için sahâbenin adaleti meselesinde farklı bir yaklaşım sergilemeleri beklenmemiştir. Nitekim erken dönemden itibaren Zâhirî âlimlerinin eserlerinde sahâbe neslinin seçkinliği, fazileti ve benzeri konularda bablar açmaları, bu konularda birçok ayet ve hadis nakletmeleri, sahâbenin adil olduğunu kabul ettiklerini göstermektedir. İbn Ebî Âsım, *el-Ahad ve'l-mesanî ve Kitâbü's-sünne* gibi eserlerinde hadis râvileri arasında sahâbîleri belirterek onlara övgüde bulunmaktadır.⁴⁶ O, eserlerinde “Hayrû'n-nâsi karnî,⁴⁷ Ye'nutu fi hayri karnî,⁴⁸ Küntüm hayre ümmetin ihricet li'n-nâsi,⁴⁹ Lâ tezâlune bi hayrin mâ dâme fiküm men reânî,⁵⁰ Len yedhule'l-nâre ben reânî ve âmene bi,⁵¹ Üsüküm bi ashâbî”⁵² gibi bab başlıkları altında sahâbenin faziletine ve adaletine atıfta bulunan rivayetleri nakletmektedir. Ayrıca, “Sahâbeden bir adam”⁵³ gibi mübhem ifadelerle nakledilen hadislerle de ihticac etmesi, İbn Ebî Âsım'ın sahâbe adaletine dair görüşünü göstermesi açısından önemlidir.

İbn Hazm ise sahâbenin tümünün adil ve fazilet sahibi olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir.⁵⁴ Nitekim sahâbeyi adil, imam, fazilet sahibi ve Allah'ın razı olduğu kullar olarak tavsif etmektedir. İbn Hazm, sahâbîlere saygıda bulunmanın ve onları ta'zim etmenin farz olduğunu ifade ederken, onlara sevgi besleyip onlar için istiğfarda bulunmanın zorunlu olduğunu belirtir. Sahâbenin bir hurma sadakasının mükâfatına, bütün malımızı sadaka olarak versek dahi ulaşamayacağımızı vurgulayan İbn Hazm, onların Hz. Peygamber'in yanında kısa süre bulunmalarının, insanların ömür boyu ibadet etmelerinden daha faziletli olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁵

İbn Hazm, sahâbîlerin tümünün adalet ve fazilet sahibi olduklarını belirtmekle beraber onların cennet ehli olduklarını da ifade eder. İbn Hazm, bu doğrultuda birçok ayet naklederek görüşünü desteklemektedir.⁵⁶ Sahâbenin adaletinin Allah'ın beyanı ile olduğunu ve bu adaletin değişmeyeceğini vurgulayan İbn Hazm, adaleti sahâbîliğin sübutuna bağlamaktadır. Ona göre, sahâbî olduğu sabit olan kişinin adaleti de sabit olacaktır. Bu nedenle, sahâbîliği sabit olmayan kişinin adaletinin de sabit olmadığını düşünmektedir.⁵⁷

Hadis uydurma faaliyetinin, Hz. Peygamber hayattayken başladığını kabul eden İbn Hazm, o dönemde mürted ve münafık olanların da bulunması sebebiyle, bir hadisin kabul edilebilmesi için sahâbînin isminin açıkça zikredilmiş olmasını şart koşmaktadır.⁵⁸

İbn Hazm, sahâbenin adaletini kabul etmekle birlikte, sahâbî olduğu iddia edilen kişinin isminin zikredilmemesine karşı eleştiri getirir ve bu şekilde nakledilen hadisleri reddetme gerekliliğini savunur. Ona göre, sahâbî kimliği iddia edilen bir kişinin isminin verilmemesinin arkasında farklı nedenler olabilir. Bu nedenlerden biri, söz konusu kişinin tanınmamış olması, diğeri sahâbî olmaması, bir diğeri ise tanınmasına rağmen olumsuz bir niteliğe sahip olması olabilir.⁵⁹ İbn Hazm'ın bu yaklaşımı İbn Ebî Âsım'ın anlayışından farklı olduğunu göstermektedir.

İbn Hazm'ın bakış açısına göre, râvinin sahâbînin ismini zikretmemesinin ardında farklı sebepler olabilir, bu nedenle temkinli olunmalıdır. Ancak İbn Hazm, “*en-Nubez*” adlı eserinde, naklin sahih, müsned ve makbul olabilme-

45 Sahâbenin adaleti mevzusunda ayrıntılı bilgi için bk. Ahmed Naim Babanzâde, *Hadis Usûlü ve Istılahları* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010), 17-19; Mehmet Emin Özafşar, *Hadisi Yeniden Düşünmek : Fikhi Hadisler Bağlamında Bir İnceleme*. (Ankara : Ankara Okulu, 1998), 372 s./236; M. Hayri Kırbasoğlu, *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999), 68; Bağcı, *Hadis Tarihi ve Metodolojisi*, 83-95; Harun Reşit Demirel, Adâlet Kavramı ve Şia'da Sahâbenin Adâleti Meselesi, *Mütefekkir Dergisi* 2/3 (2015), 18; Selahattin Aydemir, *Sahâbe ve Değer* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2021), 94-102; Abdulalim Demir, *İmâmîyye Şiâsı'nda Sahâbe Tasavvuru* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 74-124.

46 İbn Ebî Âsım, *el-Ahad ve'l-mesanî*, 3/119.

47 خير الناس قرني İbn Ebî Âsım, *Kitâbü's-Sünne*, 2/629.

48 بعنت في خير قرني İbn Ebî Âsım, *Kitâbü's-Sünne*, 2/627.

49 كنتم خير أمة أخرجت للناس İbn Ebî Âsım, *Kitâbü's-Sünne*, 2/629.

50 لا تزالون بخير مادام فيكم من رأني İbn Ebî Âsım, *Kitâbü's-Sünne*, 2/630.

51 “لن يدخل النار من رأني وأمن بي” İbn Ebî Âsım, *Kitâbü's-Sünne*, 2/630.

52 “أوصيكم بأصحابي” İbn Ebî Âsım, *Kitâbü's-Sünne*, 2/631.

53 Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. İbn Ebû Asım, *Kitâbü'd-diyât*, thk. Ebû Hacer Muhammed Zağlul (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, 1988), 337.

54 Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî İbn Hazm, *el-Muhallâ*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kahire: Dârü't-Turas, 2005), 5/102; Ebû'l-Fazl Bedr İmrânî Tancî, *el-İsham bi-beyâni menheci İbn Hazm fi ta'lili'l-ahbar min hilâli kitâbihi'l-ihkâm* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 235; Fevzi, *Menhecu İbn Hazm ez-Zâhiri fi'l-ihcâc bi's-Sünne*, 1/ 1-2/302-308.

55 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 5/701.

56 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 5/702.

57 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 2/162.

58 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 2/162.

59 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 2/163.

sini râvinin yeteneklerine bağlamıştır. Ona göre, sahâbî olduğunu iddia eden birinin sözünün değerlendirilebilmesi için nakli gerçekleştiren kişinin sahâbîlik iddiasını araştırma ve doğrulama yeteneğine sahip olması gerekmektedir. Eğer nakli gerçekleştiren kişi, sahâbîlik iddiasında bulunanın iddiasını araştırmak ve doğruluğunu belirlemek konusunda yeterli yeteneğe sahip değilse, söz konusu nakil mürsel olarak kabul edilir ve amel edilmez. Çünkü bir kişi, halk arasında bir fasığın sahâbî olduğunu iddia edemez, bu nedenle kimse bu iddiaya güvenemez. Ancak güvenilir bir râvi, Hz. Peygamber'in hanımlarının isimlerini vermeden, "Hz. Peygamber'in bazı eşlerinden" şeklinde mübhem bir ifadeyle nakilde bulunursa, bu nakil delil olarak kabul edilir. Çünkü hadis ehlinin hiçbiri, bu kişileri tanımamak gibi bir durumda değildir.⁶⁰

İbn Hazm, hadisleri değerlendirirken benimsediği metodolojiyi titizlikle uygulamaktadır. Örneğin, bir hadisin kaynağı olarak "sahâbeden bir adam" ifadesiyle nakledilen birçok hadisi reddederken, "Hz. Peygamber'in hanımlarından bazıları" tarzında nakledilen hadisleri kabul etmektedir.

İbn Hazm'ın metodolojisine dair daha ayrıntılı bir örnek verecek olursak, bir hadisin isnadını "Şu'be > Cafer b. Ebî Vahşiyye > Ebû Umeyr b. Enes b. Mâlik > Hz. Peygamber'in ahabından olan bir amcasından" şeklinde naklettiği durumda, İbn Hazm hadisin müsned ve sahih olduğunu belirtmektedir. Bu değerlendirmede, Ebû Umeyr'in amcasının sahâbî olup olmadığını ayırt edebilen bir yeteneğe sahip olduğu vurgulanmaktadır.⁶¹ İbn Hazm'a göre, eğer bu bilgiye sahip olmasaydı, bu durum hadisin güvenilirliği açısından bir sorun oluşturabilirdi. İsmi zikredilmese bile, söz konusu kişinin sahâbî olduğunu belirten İbn Hazm, sahâbenin genel olarak Allah tarafından övgüye layık, razı olunan ve adil kişiler olduğunu ifade etmektedir.⁶²

Zâhiri âlimlerden Muhammed b. Fütüh el-Humeydî, İbnü'l-Kayserânî ve İbn Dihye, sahâbenin adalet vasfına sahip olduğunu kabul etmekte ve bu görüşlerini ilgili ayet ve hadislerle desteklemeye çalışmaktadırlar.⁶³ Nitekim Humeydî'nin sahâbenin adaletine dair dile getirdiği şu şiiri de sözlerimizi desteklemektedir:

Herkim ki sahabe hakkında kötü derse
Ona da babasına da töhmet eyle sen

Odur ki insanların adil olmaya en layığı
Ayıplamamıştır ağızdan çıkan bir söz ile onları

Sevgisi kaplamışsa onların bir kalbi
Göstermiştir hidayetinin kemalini bu sevgi⁶⁴

Bu dizelerde, sahâbenin kişisel değerini ve hürmetini koruma çabasına vurgu yapılarak, onlara yapılan olumsuz eleştirilere karşı bir tepki gösterilmektedir.

İslâm düşünce geleneğinde sahâbî kavramı etrafında oluşan ihtilaflar genellikle sahâbenin tanımı, adaleti ve sahâbe sözünün hukukî değeri gibi konulara odaklanmıştır. Bu bağlamda, Zâhirîlerin sahâbî sözünün hukukî değerine yaklaşımlarını incelemek, bu alandaki ihtilafları anlamak adına önemli bir adım olacaktır.

3. Mevkûf Haberin Hukukî Değeri

Fıkıh literatürü içinde sıkça ele alınan konulardan biri, sahâbenin sözleri, fiilleri ve takrirleri ile ilgili olarak "kavlü's-sahâbî, fetva's-sahâbî ve hükmü's-sahâbî" başlıkları altında değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, hadis usulünde önemli bir yere sahip olan mevkûf haberler ya da sahâbe sözleri, sünnetin tespitinde belirgin bir rol oynamaktadır. Özellikle *Muvatta* gibi erken dönem eserlerde, mevkûf haberler merfû haberlerle birlikte önemli bir yer tutmaktadır.⁶⁵

60 Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî İbn Hazm, *en-Nübez el-kafiye fî usûli ahkâmi'd-din* (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısri, 1991), 52; Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî İbn Hazm, *Usûl-i-dîn -Dinin Kaynaklarına Bir Bakış-*, çev. İbrahim Aydın (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 56-57.

61 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 5/102.

62 Diğer örnekler için bk. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 3/73; 7/485-486; 4/58; 8/132.

63 Humeydî, *el-Cem' beyne's-Sahihayn*, 1/8; Makdisî, *Zehiretü'l-huffaz*, 3/47; İbn Dihye, *Edâ'ü mâ veceb fî vaz'î'l-vazzâ'in fî Receb*, 126.

64 فأتهمه في نفسه وأبيه كل من قال في الصحابة سوءا

وينتقصهم بمنطق من فيه وأحق الأثم بالعدل من لم

وإذا القلب كان بالود منهم دل أن الهدى تكامل فيه Humeydî, *el-Cem' beyne's-Sahihayn*, 1/8.

65 Halil b. Heykeldi Salahuddin Alâî, *İcmalu'l-isâbe fî akvâli's-sahâbe*, thk. Süleyman el-Eşkâr (Kuveyt: Merkezi'l-mahtutât ve't-turâs, 1987), 70; H. Yunus Apaydın, "Sahâbe Sözünün Hukukî Değeri", *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4 (1990), 323-353.

Mevkûf haberlerin sünnetin tespitindeki rolü yanında, bu haberlerin hücciyeti meselesi de üzerinde birçok çalışmanın yapıldığı tartışmalı bir konudur. Bu bağlamda, Zâhirî mezhebi âlimleri arasında İbn Dihye'nin sahâbe sözlerine yaklaşımını incelediğimizde, İbn Dihye'nin haber çeşitleri içinde mevkuf habere yedinci sırada yer verdiğini görmekteyiz. İbn Dihye, mevkuf haber türünü "İsnadı sahâbede duran ve nihayetinde Hz. Peygamber'e ulaşmayan haber" olarak tanımlamıştır. Ancak, eserlerinde mevkûf haberin hücciyeti ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.⁶⁶

Zâhirî âlimleri, dine dair düşüncelerini temellendirmede birçok sahâbe sözünden faydalandıkları gibi eserlerine de azımsanmayacak derecede mevkuf haber aldıkları belirtilebilir. Bu âlimler, sahâbe sözlerini değerlendirirken çeşitli sınıflandırmalara gitmişlerdir. Özellikle Zâhirîler, sahâbe icmâmını hüccet saymışlardır.⁶⁷ Bununla birlikte Zâhirîlerin muhalifi bilinmeyen sahâbe sözlerini, konusu itibarıyla merfû haberleri pekiştirme veya belirli bir mevzudaki görüşlerini destekleme amacıyla kullanmada bir sakınca görmemektedirler.⁶⁸ Ancak sahâbe arasında ihtilaf varsa hiçbir sahâbinin görüşünü benimsemezler.⁶⁹

Zâhirî âlimler, sahâbe sözünü mutlak olarak hüccet ve bağlayıcı kabul etmemelerinin farklı kesimlerce sahâbenin değersizleştirildiği şeklinde yanlış anlaşılmasına için değerlendirdikleri rivayetlerde sahâbenin fazilet sahibi olduklarını ve küçük günahlarının affedildiğini sıkça vurgulamışlardır.⁷⁰ Bu bağlamda, onların selefi salihinden nakledilen haber, uygulama veya fetva gibi hükümleri ihtilafli ve ihtilafsız şeklinde iki kategoriye ayırdıkları gözlemlenmektedir. Zâhirî âlimlerine göre, ihtilafsız olan hükümler kendi görüşleri için uygun kabul edilirken, ihtilafli olan hükümler ise sadece Kur'an ve sünnete uygunluğu ölçüsünde makbul sayılmıştır.⁷¹ Bu yaklaşım, Zâhirî âlimlerin sahâbe sözleriyle ilgili metodolojik bir çerçeve oluşturduklarını ve bu çerçevenin doğrultusunda dinî hükümleri değerlendirdiklerini göstermektedir.

4. Sahâbenin Kendi Rivayetine Muhalefeti Meselesi

İslâm âlimleri arasında, bir sahâbinin rivayet ettiği hadise muhalif bir amel veya fetvada bulunması durumunda hangi otoritenin esas alınacağı konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Bu ihtilafın temelinde, Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri arasındaki farklı anlayışlar ve yönelimler yer almaktadır.

Hüccet olma cihetiyle merfû-sahih rivayete ehemmiyet veren Şafîî⁷² ve Hanbelî âlimler, râvinin ameli ile rivayetinin muhalet etmesi durumunda râvinin muhalif ameli, rivayetine hiçbir hâle getirmez ve onu hüccet olmaktan çıkarmaz. Nitekim asıl olan râvinin ameli değil rivayetidir.⁷³ Hanefî âlimlerin hemen hemen hepsi ve bazı Mâlikî âlimler ise Şâfiî ve Hanbelîlerin aksine bu tür bir muhalefetin rivayete zarar verdiğini ve nihayetinde rivayeti hüccet olmaktan çıkardığını benimsemektedirler. Dolayısıyla onlara göre râvinin ameli, rivayeti ile çelişirse râvinin rivayeti yerine ameli esas alınır.⁷⁴

Zâhirîler âlimleri de diğer fikhî mezheplerde olduğu gibi bu durumlarda sahâbenin amelini değil de rivayetlerini esas almışlardır. Örneğin, Ebû Hüreyre, "Köpek, birinizin kabına ağzını soktuğu zaman o kabı yedi defa yıkasın" şeklinde rivayet ettiği hadise rağmen kendisi söz konusu kabı bir defa yıkamakla yetinmiştir. Dâvûd ez-Zâhirî, çakışan sahâbe rivayeti ve ameli karşısında rivayeti esas almış ve sahâbenin amelini reddetmiştir.⁷⁵

İbn Hazm, sahâbenin bilinçli olarak naklettiği haberin aksine hareket etmeyeceğini savunmaktadır. Ona göre, sahâbenin naklettiği haberi almak esastır; ancak sahâbenin ameli veya fetvasının rivayete muhalif olması durumunda, rivayetin kabul edilmesi ve amel veya fetvanın terkedilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, bir sahâbinin riva-

66 İbn Dihye, *Edâ'ü mâ veceb fî vaz'î'l-vazzâ'in fî Receb*, 131.

67 Örnekler için bk. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 5/153-154; 7/195; İbnü'l-Kayserânî, *Kitâbü's-semâ'*, 48.

68 Örnekler için bk. İbn Ebû Asım, *Kitâbü'd-diyât*, 34; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 7/25-26; İbnü'l-Kayserânî, *Kitâbü's-semâ'*, 46, 48.

69 Örnekler için bk. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 7/213; 8/23.

70 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 8/23.

71 Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî İbn Hazm, *Mâlikîler'in Eleştirilerine Cevap*, çev. Osman Bayder (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2019), 27-28.

72 Enbiya Yıldırım, *Hadiste Metin Tenkidi- Tarihi Süreç, Yeni Yaklaşımlar*- (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014), 718.

73 Kelvezânî, *el-Temhid fî usûli'l-fikh*, 3/193-194; Özmen, *Hanbelî Usûlcülerin Hadis Metodolojisi*, 291-293.

74 Cessâs, *el-Fusûl fî'l-usûl*, 2/69-70; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 2/3-7; Ünal, *İmam Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, 190-193; Bekir Özüdoğru, "Sihhat ve Delâlet Açısından Râvinin Rivayetine Muhalif Ameli", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/1 (2018), 131-164.

75 Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Muavviz - Âdil Ahmed Ebû'l-Mevcûd (Beirut: Dârü'l-Fiker, ts.), 1/615; Türkan, *İslam Hukuk Tarihinde Zâhirîlik*, 117.

yetine muhalif hareket etmesinin, o haberin butlanına delalet ettiğini savunan görüşleri tenkit etmekte⁷⁶ ve bu kriterin sağlıklı bir ölçüt olmadığını ifade etmektedir.⁷⁷

Sahâbenin rivayetine muhalif hareketi, İslâm hukukunda önemli bir mesele olup, mezheplere göre farklılık göstermektedir. Zâhirîler, sahâbenin rivayetine muhalif durumları nisyan veya te'vile bağlamakla birlikte,⁷⁸ rivayetin her durumda öncelikli olduğunu ve sahâbenin amel veya fetvasının terkedilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

5. Hükmen Merfû Haber Meselesi

Çalışmamızın bu kısmında sahâbiler tarafından Hz. Peygamber'e nispet edilmeksizin "أمرنا أن نفعل كذا, نهينا عن كذا, وكذا, كنا نؤمر بكذا, كنا نهى عن كذا, وكنا نفعل كذا, كنا نقول ورسول الله صلى الله عليه وسلم فينا, كنا لا نرى بأسا بكذا, من السنة كذا" gibi lafızlarla nakledilen rivayetlerin delil değeri ele alınacaktır. Sahâbîlerin Hz. Peygamber'e nispet etmeden belli bazı ifadelerle nakledilen rivayetlerin İslâm hukukundaki yeri, farklı düşünce okulları arasında önemli bir ihtilaf konusu olmuştur.⁷⁹ Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlerin yanı sıra Zâhirî mezhebi içerisinde bu tür rivayetlere yönelik farklı değerlendirmeler bulunmaktadır.

İbn Teymiyye, sahâbenin kullandığı ifadelerin ilim ehlinin genel görüşüne göre merfû haber olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Ancak, bu noktada önemli bir ihtilafın mevcut olduğunu ve Dâvûd ez-Zâhirî'nin bu tür ifadelerle nakledilen rivayetlere karşı çıktığını ifade etmektedir. İbn Teymiyye, cumhurun bu tür rivayetleri kabul ettiğine rağmen, Dâvûd ez-Zâhirî'nin bu ifadelerin güvenilir olmadığını ve bu şekilde nakledilen rivayetlerle amel edilemeyeceğini savunduğunu aktarmaktadır. Özellikle Zâhirîler arasında bu meselede tam bir ittifakın olmadığını söyleyen İbn Teymiyye, Dâvûd ez-Zâhirî'nin pozisyonuyla çelişen bir şekilde, İbn Beyan el-Kassar'ın,⁸⁰ bu tür lafızlar kullanılarak nakledilen rivayetlerin kabul edilebileceğini savunduğunu ifade etmektedir.⁸¹ İbn Teymiyye'nin ifadelerinden hareketle Dâvûd ez-Zâhirî'nin söz konusu lafızlarla nakledilen haberleri hüccet olarak kabul etmediğini Zâhirîlerden İbn Beyan el-Kassar'ın ise bu tür rivayetleri hüccet kabul ettiği söylenebilir.

İbn Teymiyye'nin yanı sıra Zerkeşî de bu tür lafızlarla nakledilen rivayetlerin, cumhura göre hüccet olduğunu ifade etmiştir. Ancak, Dâvûd ez-Zâhirî'nin bu görüşe karşı çıktığı ve bu tür ifadelerle nakledilen rivayetlerin Hz. Peygamber'e nispet edilmediği sürece hüccet olmadığını benimsediğini aktarmıştır. Ayrıca Zerkeşî, Ebû Abbas es-Serrac'tan naklettiği bilgiye dayanarak Zâhirîlerin perspektifinden hareketle, "سمعت, اخبرنا" gibi isnad sigalarıyla Hz. Peygamber'den doğrudan nakledilmeyen hiçbir rivayetin hüccet olmadığını savunduklarını belirtmektedir.⁸²

Zâhirî âlimlerden İbn Ebî Âsım'ın,⁸³ el-Humeydî'nin⁸⁴ ve İbnü'l-Kayserânî'nin⁸⁵ eserlerinde, Hz. Peygamber'e nispeti açık olmayan ifadelerle nakledilen haberlere yer verdikleri görülmektedir. Ancak, bu rivayetlerle ilgili yapılan tartışmalara dair herhangi bir bilgi verilmemiş ve bu âlimlerin bu tür rivayetleri nasıl değerlendirdikleri konusunda kesin bir çıkarım yapılamamıştır. Ancak bu âlimlerin eserlerinde bu tür rivayetlere yer vermeleri ve bu rivayetlerle istişhâd etmeleri, genel olarak bu tür ifadelerin merfû olarak kabul edildiğini düşündürülebilir. Dolayısıyla Dâvûd ez-Zâhirî'nin aksine bu âlimlerin, Hz. Peygamber'e nispeti açık olmayan tabirlerle nakledilen haberleri merfû olarak değerlendirdikleri söylenebilir.

Zâhirî âlimlerden İbn Dihye, eserinde sahâbenin Hz. Peygamber'den yaptığı nakilleri beş mertebede ele alarak detaylı bir açıklama yapma ihtiyacı hissetmiştir. Bu mertebeleri şu şekilde sıralamıştır:

76 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 8/239.

77 İbn Hazm, *en-Nübez el-kafiye fi usûli ahkâmi'd-din*, 53-54; İbn Hazm, *el-İhkam*, 2005, 2/171-181; İbn Hazm, *Usûl-i-dîn -Dinin Kaynaklarına Bir Bakış-*, 57-59.

78 İbn Hazm, *en-Nübez el-kafiye fi usûli ahkâmi'd-din*, 53-54; İbn Hazm, *Usûl-i-dîn -Dinin Kaynaklarına Bir Bakış-*, 57-58-59; İbn Hazm, *el-İhkam*, 2005, 2/171-181; Başaran, *İbn Hazm ve Hadîsteki Metodu*, 160.

79 Nisâbü'rî, *Ma'rifetu ulumi'l-hadis*, 59; İbnü's-Salah, *Ulûmu'l-Hadis*, 47-51; Sabri Çap, "Hadis Usûlünde Rivayetlerin Kaynağının Tespiti Meselesi", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 6/2 (2008), 113.

80 İbn Teymiyye'nin eserinde zikredilen İbn Beyân el-Kassâr'ın kimliğine ilişkin bir bilgiye ulaşamadık.

81 Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdüsselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *el-Müsevvede fi usûli'l-fikh*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid (Dârü'l-kitâbi'l-arabî, ts.), 1/93; Özmen, *Hanbelî Usûlcülerin Hadis Metodolojisi*, 274.

82 Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhîr fi usûli'l-fikh*, thk. Muhammed Muhammed Tâmir (Beyrut: Dârü'l-Küttübi'l-İlmiyye, 1421), 3/431-432.

83 İbn Ebî Âsım, *el-Ahâd ve'l-mesani*, 2/190; İbn Ebî Âsım, *Kitâbü's-Sünne*, 2/567.

84 Humeydî, *el-Cem' beyne's-Sahihayn*, 2/133, 208.

85 İbnü'l-Kayserânî, *Ma'rifetu't-Tezkira fi'l-ehâdîsi'l-mevzua*, 124; Makdisî, *Etrafü'l-garaib ve'l-efrad*, 1/281; 4/98, 122, 131.

1. *Sahâbenin “سمعت” (semi'tu) lafzıyla yaptığı nakiller:* Bu merteye, sahâbenin Hz. Peygamber'den duyduğu hadisleri aynı lafızlarla rivayet ettiği durumları içermektedir. Örneğin, sahâbenin, “سمعت رسول الله يقول لا تصلي لا تصوم” şeklinde hadis rivayet etmesi bu kategoriye örnektir. Bu merteye, aynı lafızları kullanmanın yanı sıra sahâbenin Hz. Peygamber ile müşâhadesini de içerir.

2. *Sahâbenin Hz. Peygamber'den duyduğu bir emir veya yasağın semâ'ı ifade eden rivayette bulunması:* Bu merteye, sahâbenin Hz. Peygamber'den duyduğu bir emir veya yasağın semâ'ı ifade ettiği durumları kapsar. Ancak bu tür rivayetler, Hz. Peygamber'in emir veya nehyinin keyfiyeti ile ilgili detaylı bilgi vermez.

3. *Sahâbenin “قال رسول الله” diyerek semâ'ı zikretmeden nakilde bulunması:* Bu merteye, sahâbenin Hz. Peygamber'in sözlerini aktarırken “قال رسول الله” ifadesini kullanarak semâ'a mahal vermeksizin nakilde bulunduğu durumları içerir. Bu tür rivayetler, genellikle semâ'ı ifade etmekte olup sahâbenin sıdk ve güvenilirliğine dayanmaktadır.

4. *Sahâbenin “أمرنا بكذا, نهينا عن كذا” şeklinde rivayette bulunması:* Bu merteye, sahâbenin “أمرنا بكذا, نهينا عن كذا” gibi ifadelerle Hz. Peygamber'den duyduğu emir ve yasakları aktardığı durumları içerir. Örneğin, sahâbenin, “أمرنا بكذا” ifadesiyle bir emri veya “نهينا عن كذا” ifadesiyle bir yasağı rivayet etmesi bu kategoriye örnektir.⁸⁶

İbn Dihye'nin bu beş mertebeden bahsetmesine rağmen sadece dört merteye zikrettiği ve beşinci sırada mürsel habere yer verdiği görülmüştür. Ayrıca, sahâbenin rivayet mertebeleri adı altında açtığı bölümde munkatı, mevkuf, hasen, zayıf, münker, batıl ve mevzu haberi de sıralayarak sahâbenin rivayetlerini bu kriterlere göre değerlendirdiği ifade edilebilir. İbn Dihye'nin ifadeleri incelendiğinde, sahâbenin Hz. Peygamber'e nispeti açık olmayan lafızlarla nakillerde bulunmasını dördüncü sırada değerlendirdiği ve bu tür rivayetleri merfû olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır.⁸⁷

Zâhiriler arasında sahâbenin Hz. Peygamber'e nispeti sarıh olmayan ifadelerle rivayette bulunmaları konusunda İbn Hazm'a özel bir parantez açmak gerekmektedir. İbn Hazm, *el-İhkâm* adlı eserinde “Sahâbînin kullandığı her ifade bir isnad değildir. (ليس كل قول الصحابي اسنادا)” başlığı altında özel bir bölüm oluşturarak bu konuda detaylı bir açıklama yapmıştır. Ona göre, bir sahâbînin rivayette bulunurken “السنة كذا, أمرنا بكذا” gibi ifadeleri kullanması, söz konusu rivayetin isnadlı (müsned) olduğunu göstermez. Ayrıca, kendisinden rivayet edildiğine dair bir ifadenin olmadığı durumlarda, kişilere söz veya eylem de nispet edilemez. Örneğin, Cabir b. Abdullah'tan nakledilen “Bizler Hz. Peygamber'in döneminde ümmü veledleri alır ve satardık. Bu durum Hz. Ömer'in bizi bu işten nehyedene kadar sürdü”⁸⁸ şeklindeki rivayet bu kategoriye örnektir.⁸⁹ İbn Hazm'a göre, sahâbenin kullandığı “السنة كذا, أصاب السنة, علي عهد” gibi ifadelerden kasıt, sahâbenin kendi içtihadına dayanarak belirli bir söz veya eylemin sünnetten olduğuna hükmetmesidir.⁹⁰

İbn Hazm, zikrettiği görüşünü birçok rivayetle ilgili değerlendirmede dile getirmektedir. Örneğin *Abdullah b. Rebî et-Teymî > Abdulmelik b. Ömer el-Hevlanî > Muhammed b. Bekr el-Misrî > Süleyman b. el-Eş'as > Abdullah b. Muaz > Muaz > Şu'be > Abdurrahman b. Kasım b. Ebû Bekir es-Siddik > Ebû Bekir es-Siddik > Aişe ümmü'l-mü'minin'den “Hz. Peygamber döneminde (علي عهد رسول الله) istihâze olan bir kadına öğle namazını te'hîr edip ikindiye erken kılmasını ve bu iki namaz için bir gusûl yapmasını emrettim. Aynı şekilde akşamı te'hîr edip yatsıyı erken kılmasını ve bu ikisi içinde yine bir gusûl almasını emrettim. Sabah namazı için ise ayrı bir gusûl almasını emrettim. Abdurrahman'a bunun Hz. Peygamber'den mi olduğunu sorduğumda bana bu konuda Hz. Peygamber'den hiçbir şey nakletmiyorum dedi.”⁹¹ şeklinde gelen bir rivayetle ilgili olarak, bu rivayette Hz. Peygamber döneminde kendilerine emredildiği söylense de kim tarafından emredildiği hakkında bilgi verilmediğine dikkat çeker. Bu nedenle, İbn Hazm'a göre, «Hz. Peygamber'in yaşadığı bir dönemde söz konusu emri Hz. Peygamber dışında kim verebilir? İşte bu kesinlik bildirir.» iddiasında bulunmanın caiz olmadığını ifade eder ve bunun sadece anlayışı ve takvası eksik olan veya Kur'an lafızları ve Hz. Peygamber'in hadislerinin yerine fâsîd olan kıyas ile iştilgal eden kişiler tarafından savunulduğunu belirtir.⁹² Ayrıca İbn Hazm, sahâbenin bu tür rivayetleri Hz. Peygamber'e nispet etmek*

86 İbn Dihye, *Edâ'ü mâ veceb fî vaz'î'l-vazzâ'in fî Receb*, 125-126.

87 Bk. İbn Dihye, *Edâ'ü mâ veceb fî vaz'î'l-vazzâ'in fî Receb*, 125-126.

88 Ebû Dâvûd, “Itk”, (no: 3956).”publisher”:"Beytü'l-Efkarü'd-Devliyye",”publisher-place”:"Ummân",”title”:"es-Sünen",”author”:[{"family": "Ebû Dâvûd", "given": "Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk", "dropping-particle": "es-Sicistânî"}],”collection-editor”:[{"literal": "Muhammed b. Salih er-Râchî"}],”locator”:"\Itk", (no: 3956

89 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 2/230-231.

90 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 2/232.

91 Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 113 (no: 294).

92 İbn Hazm, *el-İhkâm*, 2005, 2/232.

gibi bir gayelerinin olmadığını da iddia eder.⁹³

Genellikle muhaddislerle hemfikir olan Dâvûd ez-Zâhirî ve İbn Hazm, bu konuda muhaddislerin aksine, re'y ehli olarak nitelendirilen Hanefîlerle aynı düşünceyi paylaştıkları görülmektedir.⁹⁴ Dâvûd ez-Zâhirî ve İbn Hazm dışında kalan, başta İbn Ebî Âsım olmak üzere Humeydî, İbnü'l-Kayserânî ve İbn Dihye'nin ise bu tür rivayetlere yönelik herhangi bir eleştiri getirmemelerinden yola çıkarak, cumhurun anlayışını benimsedikleri söylenebilir.

93 “Cabir'den “كنا في زمان رسول الله” şeklinde nakledilen bir rivayeti değerlendirirken bu rivayet hüccet değildir. Zira sahih değildir ve dahi sahih olsa da müsned değil mevkuף bir rivayettir.” demektedir. Bk. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 8/639.

94 Güler, *Zâhiri Muhaddislerle Hanefî Fakihler*, 141-146; Çap, “Hadis Usûlünde Rivayetlerin Kaynağının Tespiti Meselesi”, 114.

Sonuç

Sahâbe nesli, dini metinleri sonraki nesle aktarmada kilit rol almışlardır. Bu nedenle sahâbe neslinin rolü İslam düşünce geleneğinde üzerinde durulan önemli konulardan biri olmuştur. Zira İslami ilimler büyük oranda onların nakilleri ve yaklaşımları üzerine şekillenmiştir. Bu durum Müslüman âlimleri sahâbe kimliğini, adaletini ve re'yunin hukuki değerini tespit etmeye yöneltmiştir. Ancak âlimlerin söz konusu mevzularda aynı neticelere vardıkları söylenemez. Nitekim henüz H. I. asrın sonları ile II. asrın başlarından itibaren vuku bulan iç karışıklıklar ve fetihlerle beraber meydana gelen kültürel etkileşim birçok düşünce akımını ortaya çıkarmıştır. Teşekkülünü tamamlayan ekoller arasında ise gerek sahâbe kimliği gerek sahâbe adaleti ve sahâbe sözünün hücciyeti meseleleri tartışılmış; ancak aralarında ittifak sağlanamamıştır. Farklı ekollerin sahâbe algısını konu edinen araştırmalar bizleri ihmal edildiğini düşündüğümüz Zâhirî âlimlerin yaklaşımı tespit etmeye yönlendirmiştir.

H. III. asırda Dâvûd b. Ali tarafından Bağdat bölgesinde fikhî kaynakların sadece naslardan müteşekkil olduğundan hareketle ortaya çıkan Zâhirî anlayış ekol haline getirilmiştir. Zâhirî mezhebi dinde kıyas ve re'yunin kullanılmasını sert bir dil ile tenkit etmiş ve lafızların literal anlamını esas almıştır. Zâhirî mezhebi Dâvûd b. Ali'nin yanı sıra İbn Ebî Âsım, İbnü'l-Mugallis, İbn Hazm, Muhammed b. Fütûh el-Humeydî, İbnü'l-Kayserânî ve İbn Dihye el-Kelbî tarafından temsil edilmiştir. Zâhirî âlimler sahâbe nesline önem atfetmiş ve onların en faziletli nesil olduğunu dile getirmişlerdir. Onlar sahâbe kimliğini belirlemede de sahâbe sözcüğünün sözlük anlamını esas almışlardır. Nitekim onlar Hz. Peygamber'i Müslüman olarak bir saat dahi gören, onun meclisinde bulunan ve ondan bir harf bile işitenleri sahâbî kabul etmişlerdir. Hz. Peygamber'in meclisine katılan cinleri de sahâbeden sayan Zâhirîler, sahâbe döneminin de sınırını çizmişlerdir. Zira en son vefat eden sahâbinin Ebü't-Tufeyl Âmir b. Vâsile (ö. 100/718-19) olduğu konusunda ittifak halindedirler. Zâhirîlerin sahâbe kimliğini belirlemede takip ettikleri metod dikkate alındığında bu konuda muhaddislerin cumhurundan farklı düşünmedikleri görülmektedir.

Zâhirîler, sahâbeyi adil ve Allah'ın kendilerinden razı olduğu bir nesil olarak görmektedirler. Bu nedenle onlara saygı göstermenin farz olduğuna hükmetmektedirler. Sahâbe adaletinin vahiy ile sabit olduğunu beyan eden Zâhirîler, adaletin sübutunu sahâbîliğin sübutuna bağlamışlardır. Zira onlara göre hadis uydurma faaliyetlerinin henüz Hz. Peygamber döneminde görülmeye başlanması ve Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra meydana gelen irtidât meseleleri sahâbe kimliğinin tespitini daha da önemli bir hale getirmiştir. Zâhirîler sahâbîlerin beşer olduğunu ve onlara masumiyeti atfedilmesinin de doğru olmadığını ifade etmektedirler. "Sahâbe sözünün hukuki değeri" meselesinde ise Zâhirîlerin kendilerine özgü bir yaklaşım sergiledikleri söylenebilir. Bu konuda kendi içinde de muhalefet yaşayan Zâhirî âlimleri genel olarak sahâbenin icmâ ettiği konularda sözlerinin hüccet olduğunu kabul ederken muhalefeti bilinmeyen sahâbe sözünün ise sadece merfû haberlerin pekiştirilmesinde kullanılabileceğini söylemektedirler. Görüş birliğine varılamayan sahâbe sözünün ise hüccet olmadığını savunmaktadırlar.

Zâhirîler, sahâbenin kendi rivayetine muhalif hareket etmesini rivayetin neshedilmişliğine delalet ettiğini ve nihayetinde sahâbenin amelinin esas olduğunu kabul edenlere muhalefet etmektedirler. Onlara göre neshedildiği açık bir şekilde bildirilmediği sürece sahâbe kendi rivayetine muhalif hareket ederse rivayeti makbul; ameli ise merduttur. Sahâbe sözünün hücciyeti gibi Hz. Peygamber'e nispeti açık olmayan sahâbe rivayetlerinin hukuki değeri konusunda da Zâhirî âlimleri kendi içerisinde ittifak sağlayamamışlardır. Zira tespit edebildiğimiz kadarıyla Dâvûd b. Ali ve İbn Hazm dışındaki Zâhirî âlimlerin bu tür rivayetleri merfû hükmünde kabul ettikleri ve amel edilebilirliğine hükmettikleri görülmektedir. Ancak Dâvûd b. Ali ve İbn Hazm Hz. Peygamber'e nispeti açık olmayan ifadelerin Hz. Peygamber'e isnad edilmesinin hata olduğunu söylemektedirler. Dolayısıyla sahâbenin öznesi olduğu meselelere Zâhirî âlimlerin yaklaşımlarının tümüyle homojen bir yapıda olmadığı görülmektedir. Nitekim Zâhirî âlimlerin söz konusu meselelerin çoğunda muhaddislerden farklı bir yöntem kullanmadıkları görülmektedir. Ancak sahâbe sözünün hukuki değeri ve Hz. Peygamber'e nispeti açık olmayan rivayetlerin hücciyeti mevzusunda Dâvûd b. Ali ve İbn Hazm gibi fakih yönleri ağır basan âlimlerin değerlendirmelerinin farklı olduğu söylenebilir. Örneğin Zâhirî âlimlerin çoğu Hz. Peygamber'e nispeti açık olmayan rivayetleri merfû olarak değerlendirirken Dâvûd b. Ali ve İbn Hazm mevkuf olarak değerlendirmiş ve bu tür rivayetlerin dinde hüccet olamayacağını altını çizmişlerdir. Netice olarak zahiri âlimlerin sahâbe algısının da genel olarak ehl-i sünnet paradigmasının kabul ettiği çizgiyle aynı doğrultuda olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Alâî, Halil b. Heykeldî Salahuddin. *İcmalu'l-isâbe fi akvali's-sahâbe*. thk. Süleyman el-Eşkâr. Kuveyt: Merkezi'l-Mahtutât ve't-Turâs, 1987.
- Apaydın, H. Yunus. "Sahâbe Sözü'nün Hukuki Değeri". *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4 (1990), 323-353.
- Aşık, Nevzat. "Reten b. Nasr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/21-22. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Aydemir, Selahattin. *Sahâbe ve Değer*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2021
- Babanzâde, Ahmed Naim. *Hadis Usûlü ve Istılahları*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010.
- Bağcı, H. Musa. *Hadis Tarihi ve Metodolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatîb. *el-Kifâye fi ilmi'r-rivâye*. Dımaşk: Muessesetü'r-Risâle en-Nâşirûn, 2013.
- Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatîb. *Târîhu Bağdâd*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Başaran, Selman. *İbn Hazm ve Hadisteki Metodu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1977.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî. *Sahihu'l-Buhârî*. thk. Said Abdurrahman Musa el-Kazekî. Beyrut: Mektebetu'l-İslâmî, 1405.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali Râzî. *el-Fusûl fi'l-usûl*. thk. Muhammed Muhammed Tâmir. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010.
- Çap, Sabri. "Hadis Usûlünde Rivayetlerin Kaynağının Tespiti Meselesi". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 6/2 (2008), 101-130.
- Demir, Abdulalim. *İmâmîyye Şîası'nda Sahâbe Tasavvuru* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 74-124.
- Demirel, Harun Reşit. Adâlet Kavramı ve Şîa'da Sahâbenin Adâleti Meselesi. *Mütefekkir Dergisi* 2/3 (2015), 41-76.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Muhammed b. Salih er-Râchî. Ummân: Beytü'l-Efkarü'd-Devliyye, ts.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah b. İshâk İsfahânî. *Kitâbu Tarihi İsbahân*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Ebû'l-Hüseyn el-Basrî, Muhammed b. Ali. *el-Mu'temed fi usûli'l-fikh*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Efendioğlu, Mehmet. *Hulefâ-i Râşidîn Devri Sahâbe Anlayışı*. İstanbul: İfav Yayınları, 2019.
- Erul, Bünyamin. *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Everett K. Rowson. "İlk Dönem Medîne'de Efeminer". çev. Ahmet Hakkı Turabi, Erhan Özden. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 3/1 (2015), 1-31.
- Fevzi, İsmail Rıf'at. *Menhecu İbn Hazm ez-Zâhiri fi'l-ihticâc bi's-sünne*. Mısır: Mansure : Darü'l-vefa, 2009.
- Freyer, Hans. *Din Sosyolojisi*. çev. Turgut Kalpsüz. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1964.
- Gazzâlî, Ebu Hâmid Hüccetü'l-İslâm Muhammed b. Muhammed. *el-Mustasfa min ilmi'l-usul*. thk. Süleyman el-Eşkâr. Beyrut: Dârü'r-Risâletü'l-Alemiyeye, 2012.
- Güler, Zekeriya. *Zâhiri Muhaddislerle Haneî Fakihler Arasındaki Münakaşalar ve İhtilaf Sebepleri*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Humeydî, Ebû Abdullah Muhammed b. Fütüh b. Abdullah el-Mayurkî el-Ezdî. *el-Cem' beyne's-Sahihayn: el-Buhârî ve Müslim*. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1998.
- İbn Beşkuvâl, Ebû'l-Kâsım Halef b. Abdülmelik b. Mes'ud. *Kitâbü's-sıla fi tarihi e'immeti'l-Endelüs*. 3 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kitabi'l-Mısri, 1989.
- İbn Dihye, Ebû'l-Hattâb (Ebû'l-Fazl) Mecdüddîn Ömer b. el-Hasen b. Ali b. Muhammed b. Ferh. *Edâ'ü mâ veceb fi vaz'î'l-vazzâ'in fi Receb*. thk. Muhammed Zuheyr es-Saviş. Beyrut: Mektebetu'l-İslâmî, 1. Basım, 1998.
- İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr. *el-Ahâd ve'l-mesânî*. Riyad: Daru'r-Râye, 1991.
- İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr. *Kitâbü's-sünne*. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetu'l-İslâmî, 1. Basım, 1982.
- İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr. *Kitâbü'd-diyât*. thk. Ebû Hacer Muhammed Zağlul. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, 1988.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*. thk. Ali Muhammed Becâvî. Beyrut: Darü'l-Ceyl, 1412.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî. *Lisânü'l-mizân*. Beyrut: Müessesetü'l-A'lamî, 1986.
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed. *vefeyatü'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zamân*. Beyrut: Dârü Sadır, 1978.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî. *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*. thk. Mahmud Hamid. 8 Cilt. Kahire: Darü'l-Hadis, 2005.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî. *en-Nübez el-kafiye fi usûli ahkâmi'd-din*. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısri, 1991.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî. *Usûl-i-dîn -Dinin Kaynaklarına Bir Bakış-*. çev. İbrahim Aydın. İstanbul: İnsan Yayınları, 5. Basım, 2016.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd Zâhirî. *el-Muhallâ*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Kahire: Dârü't-Türas, 2005.

- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî. *Mâlikîler'in Eleştirilerine Cevap*. çev. Osman Bayder. İstanbul: İlke Yayıncılık, 2019.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sadır, ts.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *el-Müsevvede fi usûli'l-fikh*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. Dârü'l-kitâbi'l-arabî, ts.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Sikatüddîn Ali b. Hasan b. Hibetullah. *Târihu Medîneti Dımaşk*. Dımaşk: Matbuatü'l-Mecmai'l-İlmiyyi'l-Arabi, 1951.
- İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdirrahman eş-Şehrezurî. *Ulûmü'l-hadis*. thk. Nureddin Itr. Dımaşk: Dâru'l-Fiker, 1986.
- İbnü'l-Kayserânî, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Tahir. *Kitabu tezkiretü'l-mevzuat*. thk. Muhammed Emin Hancî. Mısır: Matbaatü's-Seade, 1323.
- İbnü'l-Kayserânî, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Tahir. *Ma'rifetü'l-tezkira fi'l-ehâdisi'l-mevzua*. thk. İmadeddin Ahmed Hayder. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1985.
- İbnü'l-Kayserânî, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Tahir. *Mes'ele'tü'l-'uluvv ve'n-nüzül fi'l-hadis*. thk. Salahhaddin Makbul Ahmed. Kuveyt: Mektebetü İbn Teymiyye, t.y.
- İbnü'l-Kayserânî, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Tahir. *Kitâbü's-semâ'*. thk. Ebû'l-vefa el-Merağî. Kahire: vezaretü'l-evkaf, 1994.
- İşcan, Mehmet Zeki. *"Dinî Bir Otorite Olarak Sahâbe Algısı"*. İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe -Sahâbe Kimliği ve Algısı-. 205-218. Sakarya: Ensar Yayınları, 2013.
- Kaya, Hüsametîin. *Zâhirî Mezhebinde Hadis ve Sünnet Anlayışı*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Kelvezânî, Ebu'l-Hattab Mahfuz b. Ahmed b. el-Hasen. *et-Temhîd fi usûli'l-fikh*. 4 Cilt. Mekke, 1985.
- Kırbaçoğlu, M. Hayri. *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1. Basım, 1999.
- Makdisî, Ebû Abdullah Muhammed b Ahmed. *Ahsenü't-tekasim fi ma'rifeti'l-ekâlim*. Leiden : E.J. Brill, 1967.
- Makdisî, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Tahir. *Etrafî'l-garâib ve'l-efrad* : min hadisi Resulillahi li'd-Dârekutnî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Makdisî, Muhammed b. Tahir. *Zahiretü'l-huffâz el-muhrec `ale'l-hurûf ve'l-elfâz*. Riyad: Dârü's-selef, 1996.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb. *el-Hâvi'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Muavviz - Âdil Ahmed Ebû'l-Mevcûd. Beyrut: Dârü'l-fiker, ts.
- Mâzerî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer. *el-Mu'lim bi fevâid-i Muslim*. thk. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslamiyye, 1992.
- Mez, Adam. *Onuncu Yüzyılda İslâm Medeniyeti: İslam Rönesansı*. çev. Salih Şaban İstanbul: İnsan, 2000.
- Nisaburî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah Hâkim. *Ma'rifetu ulumi'l-hadis*. thk. Muazzâm Hüseyin. Medine: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1977.
- Özafşar, Mehmet Emin. *Hadisi Yeniden Düşünmek: Fikhî Hadisler Bağlamında Bir İnceleme*. Ankara : Ankara Okulu, 1998.
- Özmen, Ramazan. *Hanbelî Usûlcülerin Hadis Metodolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Özüdoğru, Bekir. "Sihhat ve Delâlet Açısından Râvinin Rivayetine Muhalif Ameli". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/1 (2018), 131-164.
- Sem'ânî, Abdülkerim b. Muhammed. *el-Ensâb*. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cenân, 1. Basım, 1988.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *Usûli's-Serahsî*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414.
- Şirâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf. *Tabakâtü'l-fukahâ*. thk. İhsân Abbâs. Beyrut: Dârü'r-Raidi'l-Arabî, 1970.
- Tancî, Ebû'l-Fazl Bedr İmrânî. *el-İsham bi-beyâni menheci İbn Hazm fi ta'lili'l-ahbar min hilâli kitâbihi'l-ihkâm*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Türkan, Mustafa. *İslam Hukuk Tarihinde Zahirilik: Davud ez-Zahiri Örneği*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 2015.
- Ulu, Arif. *Tâbiünun Sünnet Anlayışı*. İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Ünal, İsmail Hakkı. *İmam Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Yıldırım, Enbiya. *Hadiste Metin Tenkidi -Tarihi Süreç, Yeni Yaklaşımlar-*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şuayb el-Arnâvut. Müessesetü'r-risâle, 1405.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. *el-İ'ber fi habere men geber*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Kitabu tezkiretü'l-huffaz*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Ârabî, 1956.
- Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır. *el-Bahrü'l-muhîr fi usûli'l-fikh*. thk. Muhammed Muhammed Tâmir. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421.

Extended Abstract

The critical role of the companions in accurately understanding hadiths and transferring them to the next generations in the tradition of Islamic thought provided them with a religious charisma. This religious charisma that the companions undertook led them to be accepted not only as the friends of the Prophet but also as the example community living during the first generation of Islam. The devotion of companions, their life styles, and their contributions to the transferring the hadiths in a reliable way made them unique and respectful figures in the tradition of Islamic thought. On the other hand, the issues, in which the companions were the focus, especially the identification the justice of companions, the legal value of the words of companions, were discussed by Muslim scholars. It is important to determine the approaches and basic arguments of the parties during discussions. Therefore, in this study, the approaches of Zâhirî scholars, who are considered within the tradition of Ahl al-Hadith, to the mentioned issues will be examined. In our research, it is aimed to determine the Zâhirîs' perception of the companions and whether they have a homogeneous structure in their approach. In addition, this study aims to determine to what extent the Zâhirî scholars' perception of the companions overlaps with the hadith scholars' understanding. In this context, after giving the generally accepted approaches on every issue that the companions are the subject of, the understandings of the Zâhirî scholars were examined. Later, the approaches of Zâhirî scholars were compared with the understanding of the majority.

Zâhirî scholars, like the majority of hadith scholars, evaluated the concept of companions in a lexical context. According to them, people who lived during the time of the Prophet and saw him as a Muslim even for an hour, attended his assembly or learned even one word from him are accepted as companions. However, it can be said that in Islamic history, the fact that individuals who did not have the title of Companions due to various reasons, despite having believed, were not evaluated in this context was effective in the Zâhirîs' development of special criteria in the definition of Companions. Zâhirî scholars did not have a different opinion from the hadith scholars regarding the justice of the companions. In fact, Zâhirî scholars also accept that all the companions were fair. They attach the quality of justice to the proof of the identity of the Companions. Another issue on which the hadith scholars are in agreement with the majority is the method to be followed when the companions act against their own narration. Zâhirî scholars argue that unless there is clear evidence of abrogation, the narration should be accepted and the action of the companions should be rejected if the action of the companions coincides with the narration of the companions. It is observed that Zâhirî scholars do not agree with each other, as they disagree with the majority of hadith scholars, regarding the legal value of the words of the companions and the validity of narrations that are not clearly attributable to the Prophet.

Zâhirî scholars, Dâwûd al-Zâhirî and Ibn Hazm, showed a different approach from both other Zâhirî scholars and the majority of hadith scholars. As a matter of fact, the majority of hadith scholars and Zâhirî scholars do not see any harm in using forbidden news as evidence in religion. Likewise, they accept that narrations that cannot be clearly attributed to the Prophet Muhammad with words such as “نهينا عن كذا وكذا من السنة كذا كنا نؤمر بكذا” are also considered as marfu. Dâwûd al-Zâhirî and Ibn Hazm, among the Zâhirî scholars, underline that the words of anyone other than the Prophet Muhammad cannot be a proof in religion. According to them, no one is innocent and free from mistakes except the prophets who are under the protection of Allah. In fact, Ibn Hazm tries to explain that the companions were not innocent of mistakes by pointing out that the activities of fabricating hadiths began during the time of the Prophet Muhammad. They say that none of the words mentioned in the narrations that are not clearly related to the Prophet can be considered as imputation and state that such narrations are not binding.